

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"ויאמר ה' סלחתי כדברך" (במדבר י"ד, כ')

(יא) ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה, ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבם. (יב) אכנו בדבר ואורשנו, ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו. (טו) והמתה את העם הזה כאיש אחד, ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר. (טז) מבולתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם, וישחטם במדבר. (יז) ועתה יגדל נא כח אדני, כאשר דברת לאמר. (יח) ה' ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע, ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. (יט) סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך, וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה. (כ) ויאמר ה' סלחתי כדברך.

הקדמה - הרקע לפרשה - לאחר דברי המרגלים העדה נותנת קולה בבכי, מתלוננים ומבקשים לחזור למצרים. יהושע וכלב עוד מנסים לשכנע אותם שטובה הארץ מאד מאד. בשלב זה רוצה כל העדה לרגום את יהושע וכלב באבנים, ואז כבוד ה' נראה באהל מועד. וה' אומר למשה את תוכניתו הקשה כלפי העם: "אכנו בדבר ואורשנו, ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו" (במדבר י"ד, י"ב).

הטיעון של משה וקבלת דבריו ע"י ה' - משה פונה אל ה' שלא ימית את ישראל, ומעלה שני טיעונים: א. בתחילה משה טוען שאם שה' ימיתם כאיש אחד, יהיה בזה חילול השם, כי הגויים יאמרו שלה' אין כח להביא את העם לארץ ולכן שחט אותם במדבר. ב. לאחר מכן משה מבקש מה' שינהג במדת החסד שלו ויסלח לעם. ולאחר העלאת שני הטיעונים הללו, ה' מקבל את בקשתו ואומר: "סלחתי כדברך".

שאלה מרכזית - יש לשאול, מדוע משה מעלה שני טיעונים, מדוע בסדר זה, אלו דברים רצה להשיג בכל אחד מטיעונים אלו, והאם ה' נענה בצורה מושלמת לבקשותיו של משה או רק בצורה חלקית, ובגלל איזה מן הטיעונים של משה, בגלל שניהם או בגלל אחד מהם.

רעיון מרכזי - בפסוק י"א ה' מעלה שני טיעונים, מדוע הוא רוצה להמית את כל העם: "ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה, ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבם". **הטיעון הראשון** הוא, עד מתי ירגיזו אותי העם הזה. והטיעון השני הוא, שלאחר כל הנסים שעשיתי להם, היו צריכים להאמין שהיכולת בידי להביאם לארץ.

"עד אנה" - התלבטות הפרשנים בהבנת שאלה זו

עד היכן - מה פשר נוסח הביטוי - 'עד אנה' בשני הטיעונים? בפשטות ביטוי זה קשור לתיאור מקום, ואכן 'רש"י' מפרש - 'עד היכן'. אך לא ברור, מה הכוונה בביטוי - 'עד היכן'. ואולי, הוא רק בא לומר, שאין לפרש משמעות הביטוי הוא - עד איזה מקום אלא עד היכן, ויש עדיין צורך להסביר מה כן כוונת הביטוי, וניתן להעלות רעיונות שונים בהסבר משמעות הביטוי. **עד איזה גבול** - 'ספורנו' מסביר: "עד אנה ינאצני. עד איזה גבול מהביזוי אסבול שיבזוני. ועד אנה לא יאמינו בי. עד איזה גבול מהפלאות אעשה קודם שיבטחו בי וישענו על דברי". **עד מתי** - בתרגום 'אונקלוס' מפרש שביטוי זה בא כתיאור זמן: "עד אימתי יהון מרגזין".

ונראה לומר, שלפי תרגום 'אונקלוס' שביטוי זה קשור לזמן, אז אפשר לפרש, שאם היתה אפשרות שבני ישראל יפסיקו להרגיז את ה', ושיחזרו להאמין בה', בוודאי שה' לא היה רוצה להשמידם, אלא עושה פעולות בכדי שיאמינו בו. אלא שה' אומר שהוא לא רואה כל אפשרות שהם יגיעו בעתיד למצב שיפסיקו להרגיזו, ושתהיה להם אמונה ביכולתו, ולכן אין טעם להשאיר אותם בחיים.

האם ה' רצה למשה יתפלל בעד העם - משמע מהדברים דליל, שה' אומר שאין תוחלת בהשאת עם ישראל בחיים, ומשמע שה' לא משאיר פתח למשה שיתפלל עליהם. וגם משה שמתחיל בטיעון שמעשה ה' יגרום לחילול השם, מראה שמשה מסכים עם רצון ה', אלא שחושש מחילול השם. וכך אומר 'רש"י הירש': "ויאמר משה וגו'. משה מקבל את דברי ה'".

ודבר זה, שה' לא רומז למשה שיתפלל על העם, הוא בניגוד למובא לאחר חטא העגל, ושם ה' אומר למשה: "ועתה הניחה ליי". (שמות ל"ב, ט' - י'). ושם מפרש 'רש"י' שבמילים - "ועתה הניחה ליי" ה' רומז לו למשה שהוא מעוניין שיתפלל: "הניחה לי - עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם".

ומסביר בעל 'אור החיים' הקדוש שבדברים אלו של ה' בפסוק י"א אמנם הוא בא למנוע משה להתפלל, אבל הוא התכוון לרמוז למשה שהוא יבין שמעשה ה' תלוי בתפלתו של משה ושמשה כן יתפלל, וכמו שרמז לו לאחר חטא העגל: "ויאמר ה' וגו' המאמר כאן בא למנוע משה מלהתפלל על ישראל, כדרך שאמר לו במעשה העגל (שמות יב י) הניחה לי, כמו כן במעשה זה הקדים לומר אליו ענין האמור בסמוך, כדי שימנע מלהתפלל עליהם". וכן דעת בעל 'שפתי כהן' שאומר: "ויאמר ה' אל משה וגו'. אמר ויאמר בלשון אמירה ולא אמר וידבר. אלא כשראה הקב"ה את משה נופל על פניו, בא לו בלשון רכה, כדי לתת לו כח להתפלל עליהם ושלא תחול עליהם מדת הדין. וברוך הוא שאינו בא בטרוניא עם בריותיו אלא נוהג עמהם כאב רחמן".

ונראה להוסיף, שה' התבטא בפסוק י"ב בצורה שתגרום למשה להתפלל לה' שיעצור את תוכניתו, ועשה זאת ע"י שאמר שני דברים: "אכנו בדבר ואורשנו, ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו". בתחילה התייחס לעם ישראל וכפל ואמר - גם 'אכנו' וגם - 'ואורשנו'. והפרשנים מפרשים בצורות שונות את משמעות העונש - 'ואורשנו'. ונשתמש בהסבר הקיצוני של בעל ספר 'פנים יפות' שאומר: "אכנו בדבר ואורשנו, פירש"י כתרוממו - תרוכין. ולפי פשוטו לפי שאחז"ל בסוף פ"ק דקידושין [מ ע"ב] בשבוב צדיק מצדקתו כל צדקותיו לא תזכרנה וגו' בתוהה על הראשונות וכיון שהם נתחרטו על קבלת התורה... ע"כ יצדק לומר אוריחנו לשון תרוכין על חלקם לעולם הבא", כלומר, עונש חמור ביותר של איבוד העולם הבא, וזה אמור לגרום למשה לצאת להגנתם של עם ישראל.

לאחר מכן הוא מציג לו, לכאורה, הצעה מפתה - "ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו". אך, ה' ידע שכאשר ישמע משה הצעה כזו, הוא יתנגד לה בכל מאודו, כי הוא העניו מכל האדם, לא יוכל לחיות עם הידיעה, שה' עשה אותו לגוי גדול כתוצאה מהשמדת כל העם. ועוד, שיאמרו, שהסכמתו נבעה מאינטרס אישי מובהק. וכך ה' גרם למשה לפעול מיד לביטול הגזרה.

טיעונו של משה במטרה להסיר מהם את הגזרה - לאחר שה' רומז למשה שיש מקום לתפלתו, נראה, מה הם המהלכים בהם נוקט משה בכדי שה' יקבל את בקשתו, ויבטל את גזרתו.

מהלך א' - הסכמה עם ה' - בשלב ראשון, כפי שהעלינו לעיל, ובהסתמכות על דברי 'רש"י הירש', משה לא מתחיל לטעון טענות לטובת בני ישראל, אלא מביע הסכמה עם החלטתו של ה'. **ונראה**, שיש בזה חכמה גדולה, שנכונה בכל מקרה שבו גורם שמעליך טוען טענה צודקת כלפיך. אם תתחיל לומר שאינו צודק, או אף אם תתחיל מיד בטיעונים נגדיים, הדבר יחריף עוד יותר את הטיעונים שלו כלפיך. ולכן, בשלב ראשון תביע הסכמה עם דבריו, ורק לאחר מכן, תתחיל לנסות בטיעונים שונים לשנות את דעתו הצודקת.

מהלך ב' - טענה ראשונה היא זו שנוגעת לכבודו של ה' - משה רבנו מעלה שתי טיעונים בשביל לבטל את גזרת ה'. והוא בוחר לבחור בתחילה את הטענה שנוגעת לכבוד ה' עצמו, ובה יש סיכוי גדול יותר שה' יענה לבקשתו. והטענה היא שאם ה' ישמיד את כל העם כאיש אחד, יגרום הדבר לחילול השם. וטענה כזו הנוגעת קודם כל לאי חילול שם השם, ולא לטובת עם ישראל, יש בכוחה לסלול את הדרך לביטול הסופי של הגזירה. ונראה, שבכדי להגדיל את חילול השם שעלול להיווצר, משתמש משה בביטוי חריף - **וְיִשְׁחָטוּ בַּמִּדְבָּר**, בזמן שה' לא אמר ביטוי חריף כזה אלא - **אֶכְנוּ בַּדֶּבֶר**. ויתכן שמשה בכוונה משתמש בביטוי חריף, להחרף את החשש מחילול השם, כי בכל מקרה הגויים יכולים להשתמש בביטוי כזה.

"והמתה את העם הזה כאיש אחד" - יש היכולים לראות בדבריו רעיון לא טוב, שכאילו הוא אומר שאין להמיתם כאיש אחד, אך להמיתם לאט לאט זה דבר מתקבל. אך נראה, שגם בזה ישנה חכמה גדולה, כי בזה אינו מבטל כלל את רצונו של ה', אלא שמציע להמיתם במשך הרבה זמן, ובה שאינו מתנגד כלל לרצון ה', יש סיכוי גדול יותר שה' יענה לבקשתו. ולאחר שה' יענה לבקשתו ושלל להמיתם בבת אחת, תיסלל הדרך בהמשך לאפשרות להקל מעליהם גם העונש הזה.

מהלך ג' - טענה שנייה היא זו שנוגעת לעם אך מתבססת על הנהגת ה' - ורק בטענה השניה הוא מתייחס לעם, וגם אז אינו טוען שטענת ה' אינה צודקת, אדרבא, הוא מצדיק את טענת ה' מצד מידת הדין, אלא שמבקש שה' יפעיל את מידת החסד. וגם את זאת הוא אינו מבקש זאת כבקשה הנובעת ממנו עצמו, אלא מבסס אותה על דברי ה' עצמו, ואומר: **"וַעֲתָה יִגְדַל נָא כַּח אֲדֹנִי, כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ לְאֹמֶר. ה' אֶרְךְ אִפְּסִים וְרַב חֶסֶד חֶסֶד נָשָׂא עֵוֹן וּפְשָׁע..."**. כלומר, הרי אתה אמת שבעת צרה יש להשתמש בייג מידות של רחמים, ואתה מחויב לדברך.

"וַעֲתָה יִגְדַל נָא כַּח אֲדֹנִי" - ויש להבין, מה משה רבנו מתכוון במילים אלו. **רש"י** מפרש: **"יגדל נא כח ה' - לעשות דבורך"** והדיבור ייג המידות. ומסביר **"המזרחי"**: **"יגדל נא כח ה' לעשות דבורך"**. שאמרת שאתה ארץ אפים **אף לרשעים** וזהו שאמר **"כאשר דברתי"**, שאמר, שאינו מבקש ממך בקשה חדשה, רק לקיים מה שאמרת, דאם לא כן מאי **"כאשר דברתי"**. אך נראה, שיש קצת קושי בבקשה מה' שיגדיל כוחו בכדי לקיים את דיבורו. הרי בוודאי שה' אמר לקיים את דיבורו, ואין צורך שיגדיל את כוחו לשם כך.

'ספורנו' מפרש שמשה ביקש שמידת הרחמים תתגבר על מידת הדין. גם **'רמב"ן'** הולך בדרך זו ומסביר על דרך האמת, שבפסוק זה מוזכר שם ה' באל"ף דל"ת, ולכן משה מבקש שיגדל הכח של מידת הרחמים ויגבר על מידת הדין. אך אינו מבין, כי בדרך כלל שם זה מורה יותר על מידת הדין, ואז יוצא שמשה מבקש שיגדל הכח של מידת הדין? ונראה, שעל קושי זה עונה בעל **'שפתי כהן'** בדבריו: **"ויגדל כח הרחמים שבמידת אדני"**, שתעשה דין בהם אבל יהיה באריכות זמן". כלומר, הוא גם אומר שהשם אל"ף דל"ת מסמל את מידת הדין, אלא שמשה ביקש שה' יפעיל את מידת הרחמים הנמצאת במידת הדין, ויעשה בהם דין אך לאט לאט.

ונראה לומר, שאפשר לפרש גם בדרך נוספת, שבדברים אלו, משה לא מבקש שה' יגדיל עכשיו את כוחו, וע"י זה יסלח לעם, אלא טוען ההיפך - **שאם ה' יסלח לעם ישראל אז בזה בעתיד יגדל כוחו של ה'.** ואולי אפשר למצא קצת סעד לזה בתרגום **'יונתן'** שמתרגם את המילה - **'יגדל'** בלשון עתיד: **"וכדון יסגי כדון חילא קדמך יי ותתמלי רחמין עליהון"**. ובניגוד לתרגום **'אונקלוס'** שמתרגם בלשון הווה: **"וכען סגי כען חילא קדם יי"**, ותרגומו תואם יותר את פירוש **'רש"י'**.

ומעין זה פירשנו במאמר ליום כיפור על הפסוק **ב'תהלים': 'כִּי עֲמָךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּתְרָא' (ק"ל, ד')**. שבפסוק אנו מבקשים מה' שישלח לנו על עוונותינו בכדי שתהיה לנו יראת שמים ממנו. **ונשאלת השאלה**, שלכאורה, התוצאה תהיה הפוכה, אם ה' מעניש אז זה יכול לגרום ליראת שמים, אך אם ה' סולח ואינו מעניש זה מוריד את יראת השמים שלנו. והסברנו על פי משל לאדם שחייב למישהו כסף והוא אינו מוחל על החוב ומכריח אותו לשלם. אמנם הוא נאלץ לשלם והדבר מכביד עליו וגורם לו קשיים, אך מצד שני יש לו שמחה שנפטור מחובו, ועכשיו אינו חייב לו שום דבר. אך אם אותו בעל החוב מוחל על החוב, אמנם מצד אחד הוא מרגיש הקלה בזה שלא צריך להחזיר את החוב, ומציל אותו ממצוקתו הכלכלית, אך מצד שני הוא מרגיש כל הזמן שהוא חייב לו תודה, וכמו שמוכן מהביטוי - **'אסיר תודה'** שמקבל הטובה היא כאילו **האסיר** של נותן הטובה, וזה מביא אותו ליראת כבוד ממנו, על כך שמחל לו על החוב.

וכך בכל עונש שאדם מקבל, למרות הקושי שבעונש, הוא שמח שפרע את חובו. אך אם ה' **סולח** לנו, זה גורם לנו ליראת כבוד ממנו, כי מרגישים שנשארו בעלי חוב כלפיו. **ועוד**, שאנו במצב של יראה שמא נחטא שוב, וזה גורם לנו בוושה שאנו חוטאים לאחר שה' סלח לנו. **ועוד**, שאנו ביראה שאם נחטא שוב, ה' כבר לא יסלח לנו. ולכן מבקשים מה' שלא יעניש אותנו אלא יסלח לנו ונגיע לדרגת יראה ממנו.

וזה מה שמשה אומר כאן לה' - **"וַעֲתָה יִגְדַל נָא כַּח אֲדֹנִי"**, כלומר, אם תסלח להם עכשיו, אז יהיו יראים ממך בעתיד, ובה יגדל - **כַּח אֲדֹנִי**, שהוא שם של מידת הדין. ויתכן, שגם מתכוון לרעיון זה בדבריו בסוף פסוק י"ח: **"פֶּקֶד עֲוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים"**. ונביא את פירוש **'דעת זקנים מבעלי התוספות'**: **"פוקד עון אבות על בנים - וזו היא מדת רחמים שאינו נפרע עד דור רביעי"**. ונוסיף, שאין בהנהגה זו רק מידת רחמים, אלא גם הנהגה שגורמת לאדם שיהיה ירא שמים, כי אם יודע שה' פוקד עון אבות על בנים, אז כל הזמן ישתדל להתנהג כראוי.

"וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה" - ולסיכום מהלך ג', משה רבנו מסיים את דבריו בטיעון, שזה שה' יסלח להם, זה לא דבר חדש שיש לדון אם לנהוג בו, אלא זה נוהג מקובל אצל ה' מאז שיצאו ממצרים, אז אין סיבה שה' לא ימשיך בנהוג זה.

"ויאמר ה' סלחתי כדברך" - ה' מקבל את טיעונו של משה ומבשר לו - **"סִלַּחְתִּי כְּדִבְרְךָ"**. ונדקדק במילה - **כְּדִבְרְךָ** שה' אמר אותה בלשון יחיד ולא אמר - **כְּדִבְרֶיךָ** עם יו"ד בלשון רבים. ומשמע, שה' קיבל את אחד הטיעונים של משה, ויש לברר, את איזה מהם.

רש"י מפרש שה' קיבל את הטיעון הראשון של חילול השם: **"כדברך - בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה'"**. ומסביר בעל **'שפתי חכמים'** שאם היה מקבל את הטיעון השני שישלח להם, אז היה מסתפק במילה אחת - **סִלַּחְתִּי**. ואפשר לחזק סברה זו בזה שה' אומר אח"כ שאכן לא ימית אותם בפעם אחת אלא במשך ארבעים שנה. וכמו שאומר **רשב"ם**: **"כדברך - שלא אכנו בדבר בפעם אחת אלא אאריך להם עד ארבעים שנה"**.

ואולי אפשר לומר, שאם היה ה' מקבל דווקא את הטיעון הראשון היה יכול לומר - **'קיבלתי דברך'**, אך בזה שהשתמש בביטוי - **סִלַּחְתִּי**, נראה שמקבל את הטיעון השני של בקשת הסליחה. וכן מובא **ב'דעת זקנים מבעלי התוספות'**: **"ועוד י"ל כדברך משמע כאשר בקשת ממני שאסלח להם עתה כמו שנשאתי להם ביציאת מצרים בעשיית העגל וא"כ גם שם אמר סלחתי"**.

לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, תשועת ה' כהרף עין. לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'. ולע"נ אחי היקר ר' גרשון מאיר אינגבר ז"ל שנלב"ע בחוה"מ פסח תשפ"ה

עברנו ללמוד בבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להאזין גם דרך הזום, לפרטים נא לפנות למייל למטה.

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת פסחים. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net